

Bacsó Benjámín

A baptista historiográfia vázlatos áttekintése

Bevezetés

A historiográfia a történetírás történetével foglalkozik. A magyar baptista misszió történetírása jelentős múltra tekint vissza. Érdeemes tehát legalább is vázlatosan áttekinteni ennek legfontosabb állomásait. Nagy segítségemre volt ebben a munkában *dr. Szabó Olivér*, aki rendelkezésemre bocsátotta az általa gyűjtött adatokat is. Különösen is fontos megtennünk ezt az áttekintést akkor, amikor „az egyháztörténettel való foglalkozás hosszú szünet után az utóbbi majd tíz év folyamán került újra a történeti érdeklődés homlokterébe, és nemcsak megjelentek és megszorodtak az egyháztörténeti tárgyú tanulmányok, hanem a korábbi irányok mellett újak is mutatkoznak”.¹

Magyarországon a kisegyház vagy szabadegyház névvel illetett közösségek körén belül is annak lehetünk tanúi az utóbbi években, hogy egyre professzionálisabb keretek között folyik a múlt feltárása. A baptista közösség ebben kifejezetten jó helyzetben van, hiszen hosszú ideje működik már a Történelmi Bizottság. A Biblia világosan megfogalmazza: „Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened, az Úr...” (5Móz 8,2) Ennek a visszaemlékezésnek nem öncélúnak kell lennie, hanem a jelen megértését, a múlt feldolgozását, (a trauma) átdolgozását² kell szolgálnia. Egyik szűkebb kutatási területem szempontjából különösen is jelentős, hogy szembe kell nézni az 1945 utáni eseményekkel és azok következményeivel. Tudjuk, hogy ez nem mindenki számára kellemes, de ahhoz, hogy tovább tudjunk haladni, szükséges. A baptista közösségben ezen időszak kutatása még gyerekcipőben jár, ameny-

nyiben a kezdeti időszak vagy éppen a *Horthy*-korszak történeti kutatásaival összevetjük.

A nemzeti történet fordulatai és az egyházakban végbemenő fordulatok kölcsönösen hatnak egymásra. Ha létszámánál fogva hazánkban kisegyházként emlegetjük is ezen felekezeteket, a nemzetközi jelentőségük révén tudtak hatást gyakorolni a magyar történelem ezen időszakában is.

A baptista történetírás az 1920-as évekig

Az egyháztörténeti kutatáson belül végbemenő változások és újabban felvetődő kérdések még aktuálisabbá teszik a XX. században megerősödő vallási mozgalmak történetének megismerését. Amennyiben áttekintjük röviden a szabadegyházak kutatásának rövid történetét, meg kell állapítanunk, hogy a kisegyházkutatás objektív feltételei 1945 előtt csak a Magyarországi Baptista Egyházban voltak adottak. Ennek oka abban keresendő, hogy 1906-ban megalakult a Baptista Teológiai Akadémia, mely intézmény küldetése a lelkészek felkészítése volt, addig más kisegyházak nem rendelkeztek hasonló intézménnyel. Itt szükségessé is vált az addigi múlt megismertetése.

Vannak olyan művek is 1945 előttről, amelyek a kisegyházak életéről szólnak, de ezek inkább az úgynevezett szektaellenes irodalom termékei. Jó példa erre *Nyisztor Zoltán* 1925-ben kiadott *Baptisták és adventisták* című könyve, mely inkább arról szól, miként kell a két szektás tanítás ellen védekezni. Ebben nemcsak negatív dolgok vannak a baptistákkal kapcsolatban, hanem elismerő kifejezések is: „Sőt a káromkodás és iszákosság elleni küzdelmük, továbbá a vasárnap példás megünneplése minden dicséretet érdemel”,³ azonban ezt követi „A baptisták cáfolata” című fejezet, amelyben főleg a bemejtés ellen hangzanak el érvek.

1. Fazekas Csaba: Néhány gondolat az egyháztörténet-írásról és kutatóműhelyeiről. http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/21_fazekas.pdf. Letöltés ideje: 2017. 02. 11.

2. Gyáni Gábor: Trauma, emlékezet, kultusz in uó: *Az elveszített múlt*. (Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2010), 286–287. o.

3. Nyisztor Zoltán: *Baptisták és adventisták*. (Budapest: SZIT, 1925), 12. o.

Sajátos emléke a baptista misszió történetének a pesti hadbíróság iratanyagában azonosítható.⁴ Több eredményt tár föl, és aprólékosabb. A szimatoló embereknek feltűnt az evangélikus egyház égisze alatt folyó bibliaterjesztés, különböző személyek, akik elmentek *Rottmayer János* asztalosműhelyébe imaórákra munkavégzés után, éjjel 11-kor.⁵ Mődfelett gyanús volt a „szervezkedésük”, Svájcba írtak leveleket, onnan kaptak német sajtótermékeket, és az osztrák hadbíró nyomozati anyagát átlapozva megtudjuk, hogy a „titkos” gyülekezés vádjával húsz-egynéhány embert lehetett megvádolni, akik ezért három bírósági eljárást szenvedtek el. Ez a második írás *Krisztus követői hadbíróság előtt* címen nyert sajtót, és a budai Hadtörténeti Levéltárban őrzik.

A baptista történetírás iskolái⁶

Amennyiben akarunk, három magyarországi baptista történeti iskolát határozhatunk meg: németes, magyaros és tudományos iskolát. Ezen „iskolák” egymás mellett léteztek átfedésekkel, párhuzamokkal, ellentmondásokkal, hosszan elhúzódó vitákkal, egymásnak feszülő véleményekkel. „*Dr. Király Ferenc* egyszerű kategóriáját követve: Kezdetben az igehirdetés nyelve német volt, aztán német és magyar, végül kizárólag magyar.”⁷ Vitatkoznak a teológiai tanulás intézményesítése, az egyház és az állam kapcsolata felől. A dolgok kissé árnyaltabbak voltak. Soha nem vitattak egyetlen elvi kérdést sem a hit dolgában, a bibliai látás tekintetében, a Szentháromság egy Isten tiszteletében, a jó erkölcs, a gyülekezet önállósága és az állampolgársági hűség vonatkozásaiban. Oly annyira, hogy a *Meyer Henrik* vezette német gyülekezet első ma-

4. Szabadi Olivér: „Krisztus követői” hadbíróság előtt. *Szolgotárs.* 1994/6, 45–50. o.

5. *Bauhofer János György*, a budai evangélikus gyülekezet alapító lelkészének eredetileg német kéziratát többen feldolgozták (*Geschichte der evangelische Kirche in Ungarn bis 1850...*). A baptistákra vonatkozó gépirt részlet áll rendelkezésül. Eredetileg 1853–1859 között készülhetett, eredeti kéziratát *Révész Imre* és *Karner Károly* is feldolgozta. Az idézett gyanú mellett a következőket írja a baptistákról: „Számukat több százra becsülték”, pedig a Biblia terjesztésében oly szélsőséges munkájuk alapján tűntek soknak. „Ezért a magas kormány a külföldieket kiutasította.” (A kiutasított egyik személy *J. H. Lorders* lehetett.)

6. Szabadi Olivér nyomán, aki három történeti iskolát különít el, felosztását átvette *id. dr. Mészáros Kálmán* is, aki a pécsi gyülekezet történetének feldolgozását hasonló áttekintéssel kezdi.

7. Szabadi Olivér elmondása alapján, innen jön a kategóriák elnevezése.

gyar nyelven publikált hitvallását nyújtották be a „magyarok” az állami elismerési kérvényükhöz. (A „magyarok” egy ideiglenes bizottsággal tárgyalták végig és adták be *Meyer Henrik* „ócsai hitvallását”, Ócsán folytak ugyanis a tárgyalások.) Mi a németes és magyaros iskola közötti különbség? Mindkettő egyháztörténelmi értékelés, nevezetes állásfoglalás, nem kis mértékben anyanyelv szerint vagy két nyelv ismerete alapján, a vezető személyek iránti rokonszenvvel (*Meyer, Kornya* vagy *Udvarnoki, Balogh, Csopják*) motiváltan. A két irányzat egymást kölcsönösen magyarázza és értelmezi.

A németes iskola

A korai baptista misszió sajátos történeti írója volt *Meyer Henrik*, aki 1873-ban érkezett az akkori Osztrák–Magyar Monarchia területére, és kezdte el missziómunkáját. Mindezt a legapróbb részletekig naplózta.⁸ 731 gót betűs kéziratot őriztek meg és katalogizáltak, önéletrajzát magyarul 94 gépelt oldal foglalja magában.⁹ Ehhez alfabetikus mutató készült kb. 1500 névvel, a bementési regiszter 1890-ig 1911 hitvalló adatait tartalmazta. Önéletrajzát 1910-ben rögzítette, miután néhány évre visszatért mások tanácsára a hazájába, majd idős napjaiban újra Budapestre. A bristoli *Baptist Quarterly* 1922-es számában összegzi a magyarországi baptisták „kezdeteinek” éveit: 1846-ban a német, 1874-ben az állandó magyar nyelvű gyülekezeti munka kezdődött, majd 1921-ben létrejött a szövetség már évtizedes viták után. 1895 márciusában szinte egyszerre jelent meg a két rivális „egyházi lap”, a „magyarok” *Béke-hírnöke* *Udvarnoki András* szerkesztésében, és az „el nem ismert” magyarok *Az Igazság Tanúja* (mindkettő német lapcíme fordítása) *Baranyai János* szerkesztésében.

Tulajdonképpen a németes iskolához *Meyer Henriken* kívül még *Szabadi Gusztávot* lehet sorolni, aki sokáig titkára is volt. *Szabadi Gusztáv* fia később a Wesselényi utcában lelképásztor is volt. A „szocialista országban” a németes iskolát képviselte a kevésbé ismert, baranyai *Solymár Imre*,¹⁰ aki községi segédjegyző volt, és igazolták, hogy nem pártolta a fasizmust. Visszhangot talált tehát

8. Kézzelel, gót betűkkel írt nyolc kisebb füzet tartalma, amelyeket *Fejér Gyula* fordított magyarra a hatvanas évek végén. A gépelt magyar fordítás terjedelme 800 oldal. A megszünt Nap utcai levéltárban őrizték.

9. *Meyer Henrik* előbb egy rövidebb önéletrajzot írt, majd egy 94 oldalas nagyobb változatot valószínűleg 1910-ben. Magyar fordítás *Fejér Gyulától*, alfabetikus mutatók, segédletek Szabadi Olivértől. Valamennyi kiadatlan, gépelt kézirat.

10. *Solymár Imre* levelei és kéziratái a Szabadi-gyűjteményben. Kéziratok.

fordításával „a dunai államok bemerítő mozgalmainak” ismertetésére.

Seres Sámuel egy rövid emlékiratában írta Kiskunhalason: „egy szomorú emléket is fel kell idéznünk, a két árnyalatot, amely sokszor elkeseredett harccá fejlődött ki és rongálta az Úr országa terjedésének szent ügyét... mégis volt haladás...”¹¹ Ez már jól jelzi, hogy a németes iskola és a magyaros iskola az állami elismerés mentén polarizálódott, és egymásról, illetve a történelemtől alkotott képüket is ez a vita befolyásolta.

A magyaros iskola

Az „elismertek” (vagy „magyarok”) nem siettették a történetírást. Csopják Attila könyve, a *Képek a magyarországi baptista misszió történetéből* 1928-ban egy amerikai világszövetségi vezető bátorítására készült. Akkoriban szinte évenként rendszeresen járt Magyarországra *James H. Rushbrooke*. Egyháztörténész volt maga is. Egyik nagyon népszerű könyvének címe: *The Baptist movement of the continent of Europe* (London, 1915). Kérte Csopják Attilát, hogy írja meg missziós emlékeit. Az ország gyülekezeti tagjainak „Csopják bácsija” minden régi „üttörőtől” (parasztprófétától) egy-egy önéletrajzot és fényképet kért, ezeket először lehozta a *Békehírnök*, majd a fogalmazványokat Csopják Attila átszerkesztette, végül publikálta. Ebben a könyvben ismeretterjesztő jelleggel a magyarországi baptisták történetéből és jellegzetes alakjaiból van egy arcképcsarnok összeállítva. Csopják Attila már a bevezetőben megjelöli a célt, amelyet aztán szem előtt tart, és ami a mai olvasónak bátorítást jelent: „Ez a mű azonban nem teljes történeti alkotás, hanem csupán egyes írott képeknek a foglalatja, de a mostani ismertetés mellett mégis az a célja van, hogy a későbbi időben, mikor az Úrtól valaki indítást nyer a magyar baptisták teljes történetének elkészítésére, adatokkal és kutatásának útmutatásul szolgáljanak ezek a képek.”¹²

Udvarnoki András¹³ (1865–1945) Meyer Henrik mellett és segítségével 1889. augusztus végén Hamburgba utazott teológiai alapképzésre Balogh Lajossal. A gyülekezetek élénk érdeklődése kísérte őket, és 1893-ban, amikor hazatértek, történelmi jelentőségű fordulatot hoztak a magyarországi baptista gyülekezetek közé. Udvarnoki Andrást tanításai, egyházszervező munkája, publikációi első

helyre állították. A „magyaros iskola” vezetői minden erejükkel a teológiai képzés feladatának teljesítésére igyekeztek. 1906-ban megkezdődött – ahogy akkor nevezték – „a missziói iskolában”, majd a Baptista Teológiai Szemináriumban egyre fokozódó intenzitással az oktató munka. 1926 után a képzés fejlettebb szintre emelkedett, angol előadók kapcsolódtak be mindkét nembeli ifjúság oktatására a Margit rakparti épületben, ahová két évenként vettek fel új csoportokat. Tulajdonképpen ez az intézmény lett a magyar baptista „misszió szíve”. Nem volt koedukált az óralátogatás. Főtárgyként szerepelt a teológián a két bibliikum és a hitvédelem. Fő célja a minél erőteljesebb hitébresztés. Az újszövetségi bibliai exegézis alapja volt a görög nyelv, amit érthetően a legnehezebb tantárgynak ítélték a diákok. Udvarnoki András első igazgatóként az oktatás élvonalában állt. Mondhatjuk, hogy ő volt a magyaros teológiai kiadványok kiemelkedő szerkesztője, míg volt hamburgi diáktársa hírlapokat szerkesztett, szervezőmunkát végzett. A *Békehírnök* minden számában jelentek meg Udvarnoki András cikkei, ígéhirdetései. Az ország minden tájáról nagy figyelemben és tiszteletben részesült mindkét „fiatal prédikátor”.

Megjelent Udvarnoki András *Népszerű teológia* sorozatában négy kis kötet a húszas évekből. A lágy fedelű zsebkönyvecskék szinte egyenlő oldalszámon foglalják össze a gyülekezeti élet fontos eszmei rendszerét. Nagyon gyakorlatiasan kezeli a Szentírás szerinti életet, a kinyilatkoztatás tekintélyét, az ünnepek értelmét, a házasság intézményét. A második kötetben van szó a Szentháromságról. Volt, aki bírálta Udvarnoki teológiai látását ebben a tekintetben, holott Isten, Jézus Krisztus és a Szentlélek bibliai tanítását követi. Nem tagadja meg a „vallás” értelmezését, szerepét az ember hitre jutásában és az üdvösség tekintetében.¹⁴

Fölvetődik a kérdés: Tanultak-e egyháztörténelmet a korai tanévekben? Balogh Lajos írt egy könyvet 1915-ben, de átadta Csopják Attilának a folytatás jogát.¹⁵

A húszas évek elején, még az Aréna úti épületben bizonyára előadásra kerülhetett *Kristóf Domokos* „Történelmi adatok” címet viselő kéziratos jegyzete a magyarországi baptisták történetéből.¹⁶ Néhány két világháború közötti

14. Udvarnoki András: *Népszerű teológia*. 1–4. füzet. (Budapest: Magyarországi Baptista Gyülekezetek Szövetségének Irodalmi Bizottsága, 1921–1930).

15. Balogh Lajos–Csopják Attila (összeáll.): *Egyháztörténet rövid foglalatban*. (Budapest: Magyarországi Baptisták Nyomdája, 1915).

16. Kristóf Domokos: *Történelmi adatok*. Kézirat a magyarországi baptisták történetéből. Nap utcai gyűjtemény,

11. Szebeni Olivér: *A kiskunhalasi gyülekezet missziótörténelme 1886–1957-ig*. Kézirat.

12. Csopják Attila: *Képek a magyarországi baptista misszió történetéből*. (Budapest: Magyarországi Baptisták Könyvkereskedése, 1928), 3. o.

13. Gerzsenyi László: *Az evangélium kényszerében. Udvarnoki András élete, 1865–1945*. (Budapest: Baptista K., 1995).

baptista prédikátor könyvtárában megtalálható volt *dr. Révész Imre A kereszténység története* című kolozsvári tankönyve,¹⁷ de nem tudunk arra vonatkozó bizonyítékról, hogy a baptista teológiai iskolákban bármikor tankönyv lehetett. Később viszont Kirner A. Bertalan hivatkozott Révész Imre adataira.

Udvarnoki Béla édesapjától vette át a teológiai szeminárium igazgatói tisztét mint tanár és legjobb felkészültségű oktató. Több szál is fűzte az Egyesült Államokhoz, ahová háborús özvegysége után legálisan átköltözött. A háború után fontos teológiai tankönyv volt *dr. Udvarnoki Béla Kik a baptisták?* című munkája.¹⁸ Ez bizonyíthatóan tankönyv lehetett a Margit rakparti teológiai szemináriumban is, a Duna-parti épületben, sőt a háború után bérelt rózsadombi épületben is tanították a könyvet. Jelentős része egyháztörténelem, nem csekély része nemzetközi baptista szimbolika, dogmatikai kérdésekben hivatkozik a magyar népegyházi publikációkra (*Református keresztyén dogmatika*, *Maszyik Endre* már idézett dogmatikája, a római katolikus *Schütz Antal* dogmatikája), végül egy XVIII cikelyes baptista hitvallást találunk a füzet végén. Szintén fontos, hogy *Udvarnoki Béla* évtizedekig szerkesztette az amerikai magyarok kétnyelvű folyóiratát, az *Evangéliumi Hírnököt* (*Gospel Messenger*). Háborúk, forradalmak után Magyarországról és Erdélyből érkező menekültekkel erősödött a gyülekezetek taglétszáma. A lapnak megbecsült szerkesztője volt 1979. január 1-ig, akkor ezt a szolgálatot *Hunter Vadász Jánosnak* adta át. Mindkettőjük életében gondot fordítottak arra, hogy eljusson az *Evangéliumi Hírnök* Magyarországra és Erdélybe. A kapcsolatot erősítette *dr. Haraszti Sándor* úgynevezett lelkészcsereprogramjának hosszabb idejű, bár eléggé féloldalas intézménye. *Vadász János* egyedül számítható a csereprogram amerikai oldalához, a magyarországi prédikátoraink közül pedig többen is eljutottak a program keretében az Egyesült Államokba és Kanadába. Külszolgálatuk alatt *Viczián János*, *Gerzsenyi László* doktori címet szereztek.

Erdélyből származó szülők (*Bányai Ferenc* és *Kökösi Molnár Julia*) fia volt *Bányai Jenő*, aki 17 éves korától karmester és ügyes billentyűs (zongora, harmónium) a pestersébeti gyülekezetben, majd váratlanul felzárkózott a historiográfusok közé a hatvanas évek közepén. A zenei életről, gyülekezeti énekeskönyvekről, missziótörténelmi témákról cikkezett a *Theologiai Szemlében* és a *Békehírnökben* (Hentontól Pest-Budáig és más cikkek, sorozatok).

Welker-hagyaték.

17. Révész Imre: *A kereszténység története*. (Kolozsvár: Minerva, 1925). Szebeni Olivér közlése.

18. *Udvarnoki Béla: Kik a baptisták?* (Nagyvárad: Erdélyi Magyar Baptista Konvenció, 1946).

Írói vénáját édesanyjától örökölte, aki a romantikus szép-prózát gyakran képviselte kortárs kiadványaiban. *Bányai Jenő* roppant termékeny szerző, legalább 50 tanulmánya, memoárja, évfordulókra utaló cikke bizonyítja ezt aktív éveiből. A Központi Énekhar 25 éves jubileumáról írt 1981-ben. Évtizedeken keresztül fokozatosan romló szeme világát veszítve fejeződött be történetírói pályafutása. Meglátásai, spontán nyilatkozatai és leírt vélekedései alapján irodalmát a magyaros iskolához sorolhatjuk. Stílusa és nyelvezete ékessége volt a munkáinak. Hosszasan vitatkozott *Szigeti Jenővel* a *Theologiai Szemlében* *Rottmayer Jánosról*: „Az első baptista az első adventista lett”. A feltételezés külföldön is vitákat gerjesztett. Az állítás a családi nevek keveredéséből adódhatott.¹⁹ *Bányai Jenő* kutatásai a baptista zenei kultúra terén meghatározóak. Nemcsak kiváló karnagyként szerzett nevet magának, hanem *A magyarországi baptista egyházzene története*²⁰ című munkával is.

A tudományos doktori iskola

Gerzsenyi László már kiutazása előtt és hazatérve is foglalkozott egyháztörténelemmel, cikkei is jelentek meg, mégis költészete és műfordításai után vált ismertté. *A Tresánszky Vilmos* szerzőségével megjelent kötetben lévő „ex libris”-e sejtetni engedi közreműködését sógornője, *Udvarnoki Erzsébet* segítségével a kötet megjelenésében. *Dr. Tresánszky Vilmos* évtizedekig tartogatott magánál feljegyzéseket, de nem adta ki őket, hogy létre jöjjön a „történelmi távlat”. Ez a folyamat 63 évig tartott, miközben a szemináriumban *Farkas József Az Úr Siona* című népszerű református egyháztörténelmet tanította a diákokkal. (Előfordult akkor néhány tanárjelölt köztük.²¹) *A baptizmus egyháztörténelme és a mai baptizmus lényege*, ez a tetemes munka címe.²²

A „tudományos történetírói iskola” szakít a korábbi feszült vitákkal a dacos ellenállás helyett. Nem az emlékezetéből idézi föl az eseményeket, szóbeszédre sem figyel, hanem gondosan megvizsgálja a dolgokat, írásos bizonyítékok alapján következtet, vagy több forrás nyomán alakítja ki a véleményét. Esetleg témáit is válogatja, következetesen selejtez, és építő szándékkal fogalmaz.

19. G. Alexander Kish: *The origins of the Baptist movement among the Hungarians. A history of the Baptists in the Kingdom of Hungary from 1846 to 1893*. (Leiden: Brill, 2011).

20. *Bányai Jenő: A magyarországi baptista egyházzene története*. (Budapest: Baptista K., 1996).

21. Szebeni Olivér közlése.

22. Ma az *Udvarnoki család* hagyatékát képezi.

Az első világháború után összeomlott az Osztrák–Magyar Monarchia, és romjai alá került az ország gazdasági élete, civilizációja, a feudális társadalmi szerkezetet polgárosodás váltotta föl. Egy fiatal volt szerzetes, aki 1919-ben Gyula város egyik forradalmára volt, a börtönben megtért, bibliás életet kezdett, kiszabadulása után megkeresztelkedett, és teljesen új irányt vett fel. A megtérése után vette föl *Somogyi Imre* az „Emericus” írói nevet. Amerikában tanult, amikor hazajött, a főváros legnagyobb gyülekezete, a Nap utcai gyülekezet hívta meg. Rendkívül tehetséges, kiváló vezető vált belőle. 1924-ig a baptista misszió négy sajtóterméket adott ki (*Békehírnök, Vasárnapi Tanító, Hajnalcsillag, Olvasd*), amelyekhez ötödikként csatolta dr. Somogyi Imre *A Kürt* című ifjúsági lapot. Már az első évfolyamban a Meyer-féle misszió 50. évfordulóját kétszínnyomásos fedőlappal adták ki, és a címlapon elismeréssel méltatták az egy teljes emberöltővel korábbi missziótörténelmi eseményeket. *A Kürt* vált a közösség színvonalas, nyomtatott képviselőjévé. A háborús évek hiányokkal küszködő idejében szűkítették. *Kolozsvári Borcsa Mihály* 1944 áprilisában betiltotta.²³

A második világháború után a gyülekezetek tagjai fölismerték a pontos történetírás hasznát, formálódott a hívő közösségek történelmi igénye és a historikusok munkája. 1945 és 1990 között jelentős események történtek, amelyek a mai kutatásra is kihatnak. 1948-ban megalakult a Baptista Levéltár, ez az alapítás Kirner A. Bertalan nevéhez fűződik, aki a *Kornya-krónika* című könyv megírásával olyan tettet hajtott végre, amely mind a mai napig respektálandó. Áldozatos munkával megörökítette a parasztróféta *Kornya Mihály* (1844–1917) életét. Ez a mai napig működő intézmény a kiségyház kutatás megkerülhetetlen intézménye. Ennek oka, hogy itt őrzik a SZET iratanyagát is. A baptizmus történetének írásos emlékein túl más kiségyházak történetéhez is találunk itt iratanyagot. Sajnálatos módon az iratanyagban vannak hiányosságok a gondos kezelés mellett is.

Egyszerű „úttörő” prédikátoraink kitüntető közvetlenségként fogadták Haraszi (Ritter) Sándor soltvadkerti származású középiskolás tanár (ez volt az első diplomája) érdeklődését. Leült velük szegényes otthonaikban, beszélgetett velük szolgálatokról. Feljegyezte a házi könyvtárak köteteit. Amikor a Wesselényi utcába meghívták lelkesi szolgálatra, hozzájutott a hatalmas Meyer-dokumentációhoz, és saját pénzén fogadott emberekkel rendeztette, gondoztatta és őrizte az iratokat. Egyik munkatársa éppen Szabadi F. Gusztáv volt, aki személyesen kapcsolat-

ban állt évtizedeken keresztül az első német prédikátorral, Meyer Henrikkel. Találkozott *Ungvári Lajossal*, akit Kornya Mihályról kérdezgetett. Rengeteg dolga mellett szakított időt arra, hogy elmenjen Tahitótfaluba a „magyar” baptisták első független gyülekezetébe, hogy ott a korai idők legjobb ismerőinek egyikével, *Kosztán Mihálllyal* beszélgessen. (Erről készült kézirata – *Beszélgetés Kosztán Mihálllyal* – fontos tájékoztatásokkal szolgál mind helyi, mind országos hatáskörű személyekről és meghatározó folyamatokról. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején családjával felkerekedett és kivándoroltak Amerikába. Az ott élő magyarság körében nyelvművelő munkát végzett, szervezkedett ennek érdekében, vállalta orvosnő feleségével a külmisziói munkát előbb a gázai sávban, majd Afrikában. Levélben jelentkezett arra, hogy *Schweitzer Albert* örökébe lépjen.²⁴

1960-ban a Nap utcai imaház első emeleti (a melléképület tetőterében beépített kis szoba) úgynevezett Spurgeon-szobájában *Somogyi Barnabás* ajánlatára vándorkiállítás készítették elő. Meghatározták az úttörő missziómunkásokat, akiknek legtöbbször laikus, önkéntes, utazó evangélista volt. A Történelmi Bizottság 22 személyt sorolt ebbe a csoportba.

A „tudományos történelmi iskolához” dr. Somogyi Imre és idősebbik orvos fia, Barnabás képviselték a munka jelentősebb részét kiadványaikkal (*Baptista ősök, Emléklapok, Emlékkönyv a Baptista Teológiai Szeminárium alapításának 75. évfordulójára* stb.). Bács-Kiskun megye központjában a kecskeméti egykor katonai kórház főorvosa, *Ficsór László* „emléket kívánt” állítani annak a kis baptista gyülekezetnek, ahol 17 éves koráig élt. Két hatalmas kötetet írt az orgoványi gyülekezetéről.

A Baptista Levéltár 1968-ban bővült egy történelmi emlékgyűjteménnyel, amely Szebeni Olivér (1928–) nevéhez fűződik, aki a 20. század egyik kiemelkedő baptista történésze. Az anabaptisták történetén túl a 20. századi egyháztörténet kérdései sem hagyták hidegen. Sajátos nézőpontból tud visszatekinteni a korra, mert átélője volt azoknak az eseményeknek, amelyek ma már a történelem részei.

A korszak másik jeles történésze, akit meg kell említenünk, *Mészáros Kálmán* (1925–2008), aki 1967-től óraadója, majd 1969-től tanára lett a teológiai szemináriumnak. 1972 januárjától 1984 márciusáig alelnöki tisztséget töltött be az egyházban. Nemcsak tanított a teológiai szemináriumban, hanem dékánja is volt 1984–1992 között. Munkás-

23. A lap népszerűségét bizonyítja, hogy 1982-ben dr. Haraszi Sándor Amerikában átvette a címet, és 1991-ig ezt a folyóiratot újra kiadták.

24. A tiltott határátkelés alól felmentették Haraszi Sándort, és 1964-ben hazajöhetett szülei meglátogatására. Később elérte, hogy 1989-ig többször jöhetett Magyarországra.

ságának legjelentősebb műve a pécsi gyülekezet történetéről írt monográfiája, mely több mint 500 oldalban foglalja össze 130 év történetét.

Szintén kiemelkedő Szigeti Jenő (1936–) munkája, aki a kisegyház kutatás mellett tevékenyen részt vett a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsa Lelkészképző Szemináriumának megalakításában 1966-ban, ami egészen 1989-ig működött. Szigeti Jenő az adventistákról, a nazarénusokról is írt, de főleg az 1945 előtti időszakról foglalkozott. A *Kardos Lászlóval* megírt *Boldog emberek* című könyv nemcsak a nazarénusok múltjával, hanem a szocializmus időszakával is foglalkozik. Így nemcsak történelmi beszámolóként olvasható, hanem egyfajta forrásként is a kutató hasznára van.

A legújabb kutatások

Az 1980-as évek végén „világi” szakemberek is elkezdtek a kisegyházakkal foglalkozni. *Fodor József Vallási kisközösségek Magyarországon* című munkája érdemel említést, valamint *Fehér Ágnes* (1956–) etnográfus kutatása, aki a kisegyházak „hétköznapi” életét vizsgálta. *Bereznay Zsuzsanna* (1957–) kutatásai szintén jelentősek, aki elsősorban folkloriztikával foglalkozik, népi epikával, népszokásokkal, vallási néprajzzal, valamint népi táplálkozással.

A rendszerváltás után már nem csak a *Horthy*-korszak kutatásáig terjed a kisegyház kutatás iránt érdeklődők figyelve. Elindult a múlt feltárása 1945–1990 között is. Napjaink kisegyházakkal foglalkozó történészei közül meg kell említeni *Balogh Margit* (1961–) kutatásait, aki főleg a 20. századi egyházpolitika és a katolikus egyház 1945 utáni állapota iránt érdeklődik. *Lakatos Judit* és *Khaled A. László* a metodista egyház történetének feltárásában végeznek ma is komoly munkát. *Rajki Zoltán* az adventista és a pünkösti egyház története mellett a SZET történetével is foglalkozott. A *Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig* című könyv kissé sematikus, de megfelelően áttekinthető módon foglalkozik a SZET és tagesegyházai működésével. Mészáros Kálmán és *Bereczki Lajos* munkáját napjainkban igen nagyra értékeljük, hiszen fáradozásaik nyomán a baptista egyház története egyre jobban ismert. Meg kell említeni az eddigi legteljesebb magyar baptista egyháztörténeti munkát, a *Krisztusért járva követségben* című könyvet. A könyv 1945 utáni időszakról foglalkozó része személyes átlólk tollából származik, így egy sajátágos nézőpontot tükröz. A Teológiai Szeminárium történetét Gerzsenyi László és Mészáros Kálmán dolgozta fel, így született 2011-ben *A magyarországi baptista teológiai oktatás története, 1906–2006* című munka. A baptista történetírásban *legifj.* *László Gábor* munkásságát is meg kell említeni, aki a Baptista Levéltár munkatársaként nemcsak segíteni igyekszik a kutatók munkáját, hanem ő maga is hozzájárul a múlt egyre teljesebb megismeréséhez. A Tör-

ténelmi Bizottság munkája nyomán nemcsak a jelenlegi magyar határokon belül, hanem azokon kívül is folyik a múlt feltárása. *Kiss Lehel*, *Kovács József* és *Kelemen Sándor Tomi* igen sokat tesznek az erdélyi magyar baptista misszió múltjának feltárásáért és megismeréséért.

Egy régi, népszerű kiadvány, a *Múlt, jelen, jövő* kalendárium szolgált a közösségnek populáris stílusban, színesen és széles körű informatív anyaggal. A régebbi állami korlátozásokat eltörölték, de újra jelentkezett *Marosi Nagy Lajos* presbiter gondozásában ez a nívós kiadvány. 2017-ben a 20 éves kiadványával magas színvonalra emelte a kalendáriumot.

A fentebb említett kutatók, oktatók igen sokat tesznek azért, hogy a kisegyházakban, szabadegyházakban élő emberek ismerjék múltuk értékeit. Az objektív megismerés célként való kitűzése azt is jelenti a kutató számára, hogy a múltat nem idealizálja, hanem annak valóságában akarja megismerni.

HISTORIOGRÁFIA

A historiográfia (görögül: ιστοριογραφία) a történetírás történetével foglalkozó, a történettudomány rész tudományát képző szakág. A név a görög ιστορή (kutatni, kérdezősködni, vizsgálódni) és γραφώς (írás, jegyzet) szavak összetételével a latinon keresztül vezethető le. A historiográfia eredeti jelentése szerint „a történelem lejegyzése”, azaz a történetírás, ma azonban a történetírás jellemzőivel és fejlődésével foglalkozó tudományág neve. (Wikipedia)